

**FORMING OF THE STYLISTIC COMPETENCE OF A TEACHER
IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER SCHOOL**

**ФОРМУВАННЯ СТИЛІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ**

Inna Nahrybelna¹

Lubov Suheiko²

Yulia Melnychuk³

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-38-9-10>

Abstract. The means of the forming of stylistic competence of a teacher in the educational process of Higher School are taken into consideration in the investigation. The subject of the investigation is the analysis of the stylistic competence of a teacher and the means of its formation in the modern educational conditions.

Methodology of the investigation creates the set of methods which were applied during the working out the problems of the investigation, namely, the analytical ones: the analysis of the scientific and pedagogical literature, systematization and generalization of the investigated pedagogical phenomena; empirical: modeling and description of the ways of the forming of stylistic competence of a teacher in the educational process of Higher School.

The article presupposes the analysis of the structural elements, namely, the stylistic competence which is realized in the skills of the usage of language in the concrete situation of the communication; in the capabilities to characterize the speech styles taking into consideration the literature norms of the Ukrainian language; to find out the stylistic means in the text, to define its stylistic function; to use the appropriate words-synonyms, antonyms, homonyms, words with the direct and the figurative sense

¹ Doctor of Pedagogical Science, Associate Professor, Chief of the Chair of Philology, Kherson State University, Ukraine

² Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor of the Chair of Philology, Kherson State University, Ukraine

³ Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor of the Chair of Philology, Kherson State University, Ukraine

which corresponds to the style of speech, speech situation; to make out the stylistic analysis of the text; it's appropriate to use the language means with taking into consideration the style; to create the texts of the different styles, types and genres of speech; to edit and brush up the written; the kinds of the stylistic exercises and tasks, directed on the practical examination with the literary norms of the Ukrainian language and the forming of the skills to use the language units in the personal speech, the views of the scientists considering to the classification of the stylistic exercises and its types, especially, the phonetic and stylistic, lexical and stylistic and grammar and stylistic exercises (mastering of the stylistic norms of the language units of the different levels of the language system). The role of the self-independent work is actualized in the system of the professional and methodical activity, special self-education of the specialist, the effective kinds of the self-independent work, which allows to the student to manifest the personal capability and readiness to the self-education. In the process of the problem's analysis the authors pay much attention to educated technologies: technologies of the problem studying, playing, project, interactive, information and computer technologies, technologies of the traditional studying, which raise the productivity of the students' work, develop the creative and investigated capabilities, make active the interest to the studying of the stylistics.

Conclusions out of the investigation. The analysis of the problem of the forming of the stylistic competence of the specialist has testified the actuality and perspective of the scientific aspect under discussion.

It's made clear, that the forming of the stylistic competence is an important part of the professional competence of the teacher. One of the effective form, which corresponds to the trends of the modern education as to the forming of the special competence, is a self-independent work. In the process of the gaining of the stylistic competence it's reasonable the self-education of the specialist. It's grounded on the personal qualities (self-independence, aim-orientation and so on) and the wide capabilities of the approach to the alternative resources of the information.

It's defined the role pedagogical technologies which assist to the gaining of the stylistic competence. It's analyzed the different kinds of the stylistic exercises which intensify the educational potential of the educated process and training of the modern specialist.

1. Вступ

В умовах сучасної вищої школи проблема фахових компетентностей та відповідно компетентнісного навчання посідає чільне місце у підготовці педагогів. **Актуальність** дослідження зумовлена потребою у визначенні одного зі складників фахової компетентності педагога, а саме стилістичної, що є одним із індикаторів культури фахового мовлення спеціаліста, оскільки «необхідною умовою формування всебічно розвинутої, соціально активної особистості, спроможної реалізувати себе в різноманітних галузях суспільної діяльності, є засвоєння стилістичного багатства рідної мови, краси її зображально-виражальних засобів, умінь користуватися ними в різних комунікативних ситуаціях» [8, с. 109].

Через те, що категорія компетентності є однією з ключових для нашого дослідження, то маємо дослідити наукові позиції вчених щодо її тлумачення.

«Компетентність – це інтегрована здатність особистості, набута в процесі навчання; необхідний комплекс знань, навичок та досвіду, що дозволяють ефективно здійснювати діяльність або певну функцію. Містить знання, уміння і навички, досвід, цінності, ставлення, що можуть цілісно реалізуватися у процесі конкретної навчальної ситуації» [13, с. 111].

На думку І. Кучеренко, «Компетентністю є сума знань, умінь і характерних особливостей, які дозволяють особистості здійснювати певні дії [5, с. 3]», і далі «комунікативні мовні компетентності – це такі компетентності, що забезпечують можливість застосовувати людині різні специфічні лінгвістичні засоби [5, с. 3]».

У системі підготовки фахівців галузі Освіта/Педагогіка реалізується робота, що сприяє інтенсивному розвитку особистості, підготовці студентів до автономної, креативної та інноваційної діяльності. Така практика безпосередньо сприяє формуванню фахових компетентностей студентів і підвищує загальний інтелектуально-культурний рівень їх розвитку.

Процес сучасної фахової підготовки педагога передбачає оволодіння професійними компетентностями. Освітньо-професійні програми декларують той комплекс компетентностей, які мають бути сформовані під час професійної освіти. Зауважимо, що робота зі стилістики є тим стрижнем, на який спирається формування професійно-комунікативних компетентностей, оскільки саме уміння компонувати тексти

різних стилів, уміння спілкуватися відповідно до комунікативної мети є ознакою готовності педагога до професійної діяльності. Тому **метою** нашого дослідження є аналіз способів формування стилістичної компетентності педагога в освітньому процесі вищої школи.

Наукова новизна. Вивчення стилістики у закладах вищої освіти сприяє утворенню у студентів більш високого рівня професійно-комунікативних компетентностей. Проте, аналіз науково-методичних джерел засвідчує, що проблема формування стилістичної компетентності педагога в освітньому процесі вищої школи недостатньо висвітлена, що й зумовило нас виокремити важливі, на нашу думку, **завдання**, що формують **логіку дослідження**, яка полягає у такій науковій послідовності: аналіз сутності стилістичної компетентності як науково-педагогічної категорії; визначення сучасних освітніх форм формування стилістичної компетентності у виші; дослідження ефективних технологій розвитку стилістичної компетентності фахівця. Порушена проблема є імпульсом для наукових дискусій, розроблення стандартів та пошуку нових творчих підходів до освіти.

Вважаємо за доцільне проаналізувати стилістичну компетентність педагога як таку, що визначає **предмет** нашого дослідження та способи її формування в сучасних освітніх умовах.

Методологію дослідження створює сукупність методів, які було застосовано під час опрацювання проблеми дослідження, а саме: **аналітичні** – аналіз науково-педагогічної літератури, систематизація й узагальнення досліджуваних педагогічних явищ; **емпіричні** – моделювання й опис шляхів формування стилістичної компетентності педагога в освітньому процесі вищої школи.

2. Стилiстична компетентність

Формуванню стилістичної компетентності особистості приділяли увагу І. Білодід, О. Біляєв, П. Кордун, І. Кучеренко, О. Леонтєв, Л. Мацько, В. Мельничайко, Ю. Мельничук, М. Пентилюк, Л. Сугейко, Т.І. Чижова та ін. Стилiстична компетентність реалізується в уміннях використовувати мову в конкретній ситуації спілкування – це «сукупність знань, умінь і навичок про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також знань вербальних і невербальних засад інтеракції, умінь їх ефективно застосовувати у конкретному спілкуванні в ролі адресата і адресанта» [20, с. 44].

В основі стилістичної компетентності науковці визначають такі вміння: характеризувати стилі мовлення з урахуванням літературних норм української мови; знаходити стилістичні засоби в тексті, визначати їх стилістичну функцію; вживати доречні слова-синоніми, антоніми, омоніми, слова з прямим і переносним значенням, що відповідають стилю мовлення, мовленнєвій ситуації; робити стилістичний аналіз тексту; доречно використовувати мовні засоби з урахуванням стилю; будувати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення; редагувати і вдосконалювати написане.

У процесі систематичної роботи над стилями мовлення, практичної діяльності студентів перелічені вміння поступово перетворюються у навички, і особистість стає стилістично компетентною. Методика формування стилістичної компетентності майбутніх фахівців шляхом поглиблення та систематизації знань, набутих у закладах загальної середньої освіти є важливою частиною системи роботи у вивченні курсу української мови у закладі вищої освіти.

3. Стилiстичнi вправи

Процес формування й удосконалення стилістичної компетентності студентів відбувається за допомогою системи вправ і завдань, спрямованих на практичне ознайомлення із літературними нормами української мови і формування умінь використовувати мовні одиниці у власному мовленні. Для удосконалення і систематизації знань із стилістики, розвитку стилістичних умінь і навичок необхідно запроваджувати систему вправ. Під вправою у дидактиці розуміють «планомірно організоване повторне виконання дії (розумової чи практичної) з метою опанування нею або підвищення її якості» [16, с. 82]. Під стилістичними вправами науковці розуміють «усні й письмові вправи, що допомагають зрозуміти завдання функційних стилів, основні загальні риси й мовні особливості на фонетичному, лексичному, граматичному рівнях мови» [9, с. 234–235].

У лінгводидактиці вищої школи систему вправ з української мови аналізували Н. Безгодова, Н. Голуб, І. Дроздова, К. Климова, О. Кравчук, О. Кучерява, А. Нікітіна, Л. Овсієнко та інші.

Як свідчить аналіз спеціальної літератури, прагнення класифікувати вправи зі стилістики щодо їх застосування в закладах загаль-

ної середньої освіти відображено в розвідках Г. Дідук, Л. Кратасюк, О. Кулик, І. Кучеренко, В. Новосьолової, М. Пентилюк, Д. Семчук, Т. Чижової та інших.

Велику увагу вправам приділяють С. Іконников, В. Капінос, Т. Ладженська, В. Мельничайко, Л. Новосьолова, М. Пентилюк, Т.І. Чижова та інші. Так, Т. Чижова в систему стилістичних вправ включає два типи: а) фонетико-стилістичні, лексико-стилістичні і граматико-стилістичні вправи (засвоєння стилістичних норм мовних одиниць різних рівнів мовної системи); б) вправи, спрямовані на ознайомлення учнів з функціональними стилями і виявлення основних ознак цих стилів у конкретних мовленнєвих формах учнівських переказів і творів (засвоєння норм функціональних стилів у навчанні школярів зв'язного мовлення) [20], М. Пентилюк у своєму дослідженні [12, с. 38–39] пропонує такі класифікаційні ряди вправ: 1) за формою мовлення – усні і письмові, 2) за змістом програмового матеріалу – фонетико-стилістичні, лексико-стилістичні, граматико-стилістичні та власне стилістичні, 3) за місцем їх застосування – супровідні, спеціальні, формуючі або тренувальні, 4) за методикою проведення – вправи на спостереження, стилістичний аналіз, стилістичне експериментування, конструювання й редагування, 5) за місцем виконання – класні і домашні, 6) за ступенем самостійності – колективні та індивідуальні.

У В. Мельничайка типологія вправ відповідає етапам становлення мовленнєвих навичок і характером операцій, які виконують учні в процесі мовленнєвої діяльності. Він розрізняє вправи за такими показниками: 1) характером діяльності учнів – репродуктивні, зв'язані з відтворенням набутих знань, і продуктивні, що включають елементи творчого пошуку; 2) навчальною метою – розпізнавальні (вчать виявляти мовні явища за їх характерними ознаками), конструктивні (вчать будувати різноманітні за структурою мовні одиниці) і творчі (формують уміння самостійно висловлювати задум); 3) вихідним текстом – без зміни та зі зміною мовного матеріалу [7, с. 22–23].

Існують й інші класифікації стилістичних вправ. Методисти С. Іконников, Г. Лідман-Орлова, В. Капінос, Л. Новосьолова стилістичними вправами вважають такі, при виконанні яких учні застосовують отримані знання про функціональні стилі, стилістичні особливості мовних засобів, характер їх функціонування в різних стилях мовлення, вчать

розрізняти стилістичне й емоційно-стилістичне забарвлення мовних засобів, оцінювати можливі мовні та мовленнєві варіанти відповідно до стилю мовлення, мети і змісту висловлювання й вибирати найдоцільніші з них. С. Іконников, В. Капінос [3, с. 91] виділяють рецептивні, репродуктивні та продуктивні вправи. До рецептивних вони відносять вправи, що вимагають від учнів сприйняття, усвідомлення і фіксації в пам'яті отриманої інформації. До репродуктивних відносять вправи на відтворення отриманих знань. До продуктивних – вправи, що вимагають від учнів творчого застосування знань і використання їх у новій мовленнєвій ситуації, володіння способами діяльності.

Т.Ладиженська запропонувала свою класифікацію вправ, розділивши їх на три групи. До першої групи вона відносить вправи на спостереження, виділення і характеристику необхідних елементів, порівняння зіставних явищ мови, аналіз текстів у плані доцільності використання в них мовнихзасобів. До другої групи – вправи як мовний експеримент на синонімічну заміну мовних одиниць, редагування. До третьої групи – вправи перехідного характеру – від аналізу готового мовного матеріалу до створення особистих висловлювань.

Але ці класифікації вправ стосуються в основному закладів загальної середньої школи, хоча деякі з них можна використовувати у виші. Для нашого дослідження найбільш прийнятною є класифікація М. Пентилюк. З опорою на цю класифікацію подаємо систему вправ для формування стилістичної компетентності. Вона включає репродуктивні та продуктивні (конструктивні та творчі вправи). «До репродуктивних вправ відносимо: спостереження над виразністю мовлення, над синонімами, виділення стилістично забарвлених слів, зіставлення текстів наукового, художнього і розмовного стилів; аналіз текстів, стилістичний експеримент. Серед продуктивних вправ вирізняємо конструктивні (конструювання текстів за опорними словами, словосполученнями, частинами речення, самостійне складання речень) і творчі (відтворення деформованих текстів, редагування (удосконалення) написаного, побудова текстів за поданим початком (кінцем), за планом, написання творів, переказів)» [19, с. 41–42].

Наведемо приклади вправ:

Прочитайте текст. Доведіть, що він належить до публіцистичного стилю. Чи можна вважати його як есе?

Природа – наш дім. Усе, що нас оточує і ми, є частиною природи.

Ми живемо серед природи. Тому вона – наш дім. Від неї залежить наше здоров'я, стан. Як ми dbаємо про свою оселю, так повинні dbати про природу. Засмічене довкілля, неконтрольована вирубка лісів, спричинені пожежі, відсутність очисних споруд та багато інших чинників погано впливають на неї, а значить і на людину.

Тому завдання для усіх та кожного – любити та берегти природу. Вона наш дім. (З газети).

Прочитайте текст. Визначте його стиль. Обґрунтуйте свою відповідь.

Конвалія – це невелика рослина роду багатолітніх трав родини лілейних. Конвалія виростає до 20-30 сантиметрів заввишки, має довге та широке листя, в період цвітіння на стебліні з'являються білі невеличкі квіти, що розташовуються одна за одною і мають сильний приємний аромат.

Росте конвалія в лісі, любить затишні тінисті місця, цвіте в нашій місцевості на початку травня.

Наведені вправи сприяють осмисленню й закріпленню студентами знань зі стилістики української мови, виробленню в них стилістичних умінь і навичок та формуванню стилістичної компетентності майбутніх учителів.

Прочитайте. Як ви розумієте слова сучасного українського мовознавця? *Слово – найвірніший посланець з минулого в сьогодніня і з сьогодніня в прийдешнє (І. Вихованець).*

Граматико-стилістичні вправи й завдання передбачають спостереження, розпізнавання, аналіз, зіставлення, оцінювання граматичних конструкцій у словосполученнях, реченнях, текстах; добір граматичних синонімів, визначення стилістичних функцій, трансформування граматичних конструкцій, наприклад:

Визначте, де вживаються подані слова, поясніть їх значення.

Куліш – кулеша, кіно – кінематограф, сусід – сусіда, база – базис, артист – артистка, адрес – адреса.

Розкрийте дужки. Поставте іменники в потрібному відмінку.

Заміна (форвард), майстер (спорт), працівник (апарат), розширення (асортимент), гори (Крим), перекис (водень), музика (доц), адміністратор (готель), корінь (дуб), квітка (орхідея).

Замість крапок поставте потрібні закінчення, що узгодили б прикметники з іменниками. Визначте рід іменників.

Маленьк... поні, нов... кафе, живописн... Тбілісі, густонаселен... Китай, смачн... кольрабі, в'язан... кашне, шановн... маестро, чорноморськ... івасі, молод... каланхое, безкрил... кві, яблучн... желе.

Поставте іменники в кличному відмінку.

Пані Ольга, Людмила Миколаївна, Олена Дмитрівна, Станіслав Олександрович, Олег Петрович, професор, лікар, студенти, маляр, козак.

Стилістичні вправи є ефективним засобом формування стилістичної компетентності студентів, тому що допомагають майбутнім фахівцям засвоїти основні поняття зі стилістики, оволодіти стилістичними нормами; вчать будувати висловлювання з використанням екстралінгвістичних чинників, уміння працювати над словом. У методичній літературі для формування стилістичної компетентності студентів, які здобувають освітню спеціальність, виділяють основні групи вправ, спрямовані на: а) відпрацювання загального змісту тексту, б) визначення структури і композиції висловлювання, в) відбір мовних засобів і створення тексту, г) удосконалення тексту (редагування) [20].

Як зазначає Кучеренко І., дуже важливо для розвитку стилістичної компетентності студентів використовувати вправи, метою яких є поповнення й удосконалення лексичного запасу. Одним із таких видів роботи є лексико-стилістичні вправи і завдання, що передбачають аналіз стилістичних значень, відтінків і функцій слів; добір правильного, адекватного синоніма відповідно до ситуації мовлення; редагування текстів з боку їх стилістичного оформлення; стилістичний експеримент; стилістичні завдання творчого характеру; аналіз й усунення лексико-стилістичних помилок. Доречно поєднувати вивчення лексико-семантичної структури мови із аналізом стилістичних можливостей цих мовних одиниць, з подальшим введенням їх у власні висловлювання.

Наприклад, прочитайте текст, знайдіть стилістичні одиниці, що характеризують його з боку приналежності до певного стилю мовлення. Складіть речення, в яких відображено стилістичні функції мовних одиниць.

«Зоре моя вечірняя!..» Максима завжди зворушували слова цього рядка вірша до самої глибини. Вони викликали в його уяві чарівний образ тихої, мерехтливої, елегійно задуманої й далекої-далекої вечірньої зорі, що, як очі закоханої й заплаканої дівчини, дивились із безмежної космічної далини, з царства інших світів та інших, невідомих і недосяжних, засадкових країв. (Іван Багряний)

У процесі вивчення фоностилістики студентам доцільно пропонувати такі фонетико-стилістичні вправи: Проаналізуйте фонетичні засоби, використані в поезії. Визначте види звукових повторів та їх стилістичне навантаження.

Буває, часом спігну від краси. Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, – оці стени, це небо, ці ліси, усе так гарно, чисто, незрадливо, усе як є – дорога, явори, усе моя, все зветься – Україна. Така краса, висока і нетлінна, що хоч спинись і з Богом говори. (Ліна Костенко)

Лексико-стилістичні вправи дають можливість студентам здійснювати стилістичну диференціацію словникового складу української мови; простежити за стилістичними можливостями полісемії, синонімії, антонімії, омонімії; визначати функційно-стилістичні різновиди лексико-семантичних пластів, їх зображально-виражальні можливості й закономірності використання в різних функційних стилях; аналізувати експресивне забарвлення слів.

Поясніть значення наведених слів. Установіть їх стилістичне забарвлення. Введіть подані слова в речення.

Архітектор – зодчий, біографія – життєпис, бібліотека – книгозбірня, гімн – славень, буквар – абетка, лінгвістика – мовознавство, буква – літера, сервізний – сервісний, лічити – рахувати, відсоток – процент, покласти – пожити, правильно – вірно, веселка – райдуга.

Таким чином, вправи зі стилістики є важливим засобом набуття знань і формування стилістичних компетентностей. Уміле використання стилістичних вправ служить активним засобом попередження стилістичних недоліків і вироблення в студентів стійких навичок володіння стилями мовлення; поглиблюються знання про стилістичне багатство української мови, особливості стилів мовлення.

4. Самостійна робота у формуванні стилістичної компетентності

Формування стилістичної компетентності педагога (викладача) досягається різними способами. Традиційно домінуючою вважається аудиторна робота майбутніх фахівців. У процесі лекційних, практичних та семінарських занять студенти опановують теоретичний матеріал, набувають спеціальних професійних компетентностей. Такі види роботи давно набули заслуженого авторитетного місця в освітній системі вищої школи.

Водночас все більше актуалізується роль самостійної роботи в системі професійно-методичної діяльності, фахової самоосвіти спеціаліста, ефективних видів самостійної роботи тощо.

Перш, ніж репрезентувати конкретні способи формування стилістичної фахової компетентності засобом самостійної роботи, вважаємо за доцільне більш детально проаналізувати категорію самостійної роботи та дотичні до неї дефініції.

Нам імпонує думка вчених щодо ролі самостійності як особистісної риси: «...Самостійність є провідною рисою вчителя початкових класів, що виявляється в умінні використовувати сформовані фахові компетентності (мовну, мовленнєву, комунікативну, дослідницьку, самоосвітню...), життєвий досвід, систему цінностей; чітко ставити перед собою мету й завдання, досягати їх власними силами; уміння мати власну позицію у процесі виконання всіх видів самостійної роботи» [10, с. 36].

Така наукова позиція є слушною, оскільки підкреслює індивідуальні детермінанти особистості, зокрема і самостійності, яка в цьому ключі є визначальною.

Дослідник О. Малихін, має власну наукову точку зору щодо самостійної роботи. Він так тлумачить досліджувану категорію: «...це дидактична форма навчання, що є системою організації педагогічних умов, які забезпечують управління навчальною діяльністю тих, хто навчається, й організуються викладачем; підсистему системи навчання, у якій через власні засоби й у специфічних умовах можуть розв'язуватися подібні завдання як і в усій системі пізнавальної загалом чи в підсистемі несамостійної роботи» [6, с. 38].

Ми погоджуємося з даною тезою, адже усвідомлення ролі педагогічних умов значно підвищує ефективність самостійної роботи студента. Серед основних педагогічних умов виділяємо такі: володіння теоретичним матеріалом на відповідному рівні; вміння працювати з джерельною базою та визначати основні та альтернативні джерела інформації; готовність до фахового зростання та самовдосконалення тощо.

Своєю чергою М. Князян визначає самостійність таким чином: «...це вольова властивість характеру, що формується в праці, як ознака вольової активності людини» [4, с. 79]. Грунтовний внесок в дослідження самостійної роботи здійснив В. Буряк. Учений також вказує на важливу

роль самостійності як риси в процесі самостійної роботи. Дослідник зазначає таке: «... під самостійністю як важливою особистісною якістю розуміємо сформовану систему навичок самоорганізації» [2, с. 27].

Логіка дослідження передбачає не обмежуватися тільки особистісними якостями, а й дослідити види самостійності. Формування й розвиток професійної компетентності продуктивно реалізуються засобом пізнавальної самостійності.

У зв'язку з цим наведемо показники наявності пізнавальної самостійності, визначені дослідником проблеми самостійної роботи О. Малихіним. Учений визначає такі: «... уміння студента самостійно здобувати нові знання з різних джерел і набувати нових умінь і навичок як шляхом заучування, так і шляхом самостійного дослідження й відкриття; уміння використовувати набуті знання, уміння й навички для подальшої самоосвіти; уміння застосовувати їх у практичній діяльності для розв'язання будь-яких життєвих проблем» [6, с. 137].

Нам імпонує така позиція вченого, оскільки вона підкреслює важливість самостійного пошуку наукової інформації студентом-майбутнім учителем та потребу в самостійному відборі нових знань.

Підкреслює роль і значущість самостійної роботи й таке наукове твердження: «Самостійна робота – це різновид пізнавальної діяльності, що спрямований на формування домінуючих складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів – мовної, мовленнєвої, комунікативної, лінгводидактичної, самоосвітньої компетентностей» [10, с. 35].

Самостійна робота в озвученому контексті представляється таким важливим складником професійної підготовки, який дозволяє студенту виявити власну здатність та готовність до самоосвіти.

5. Освітні технології у підготовці фахівців

Освітній процес у сучасному закладі вищої освіти неможливо уявити без застосування інноваційних педагогічних технологій, хоча навколо самого терміна виникає чимало розбіжностей і різночитань.

Досить сказати, що в одній з визначних праць, де розглядається проблема педагогічних технологій, – у багатотомній монографії Р. Селевка «Сучасні освітні технології» – дається більше десяти визначень цього поняття [16, с. 24–26]. Автор пропонує таке термінологічне

трактування: «Педагогічна (освітня) технологія – це система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудована на науковій основі, запрограмована в часі і в просторі, що призводить до намічених результатів (переклад наш – *I.Нагрибельна та ін.*) [16, с. 26]».

Узагальнюючи досвід учених–дослідників педагогічних інновацій, авторських шкіл, результати психолого-педагогічних досягнень, ми приходимо до висновку, що до освітніх технологій відносять: сучасне традиційне навчання, розвивальне навчання, ігрове навчання, інтерактивне навчання, проблемне навчання, контекстне навчання, навчання із застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій, технологію «Метод проєктів», особистісно-орієнтоване навчання тощо.

У цілому формування стилістичної компетентності базується на використанні елементів різних освітніх технологій (традиційне навчання, проблемне навчання, контекстне навчання тощо) [14; 16; 17; 18].

Технологія традиційного навчання посідає значне місце в методиці формування стилістичної компетентності та була проаналізована вище.

Проблемне навчання – це навчання, фундаментальним принципом якого є моделювання реального творчого процесу за допомогою створення проблемної ситуації й управління пошуком вирішення проблеми. Засвоєння нових знань при цьому відбувається як самостійне відкриття їх студентами за допомогою викладача. Так, під час формування понять про мовну й стилістичну норми, використовуємо опорну схему (див. рис. 1), де представлені особливості мовної і стилістичної норми в ієрархічній системі та результати їх дотримання для мовця. Для утворення проблемної ситуації можна видалити (приховати) деякі сегменти та запропонувати студентам відновити пропущену інформацію.

На рівні професійної підготовки у мовній освіті майбутніх учителів початкової школи проблемне навчання покликане підвищувати продуктивність роботи студентів, розвивати творчі та дослідницькі здібності, активізувати інтерес до поставленої проблеми.

Контекстне навчання орієнтовано на професійну підготовку студентів і реалізується за допомогою системного використання професійного контексту, поступового насичення освітнього процесу елементами професійної діяльності учителів і викладачів.

Наприклад: вставте пропущені слова в текст, вибираючи з поданих у дужках варіантів.

У школі повинна бути передусім (височенна, висока, піднесена) мовна культура, повинна панувати атмосфера (величезної, великої, гігантської) чутливості до слова: сказане чи написане (помилково, невірно, неправильно) має звучати не тільки для вчителя, але й для школяра таким же дисонансом, як (оманлива, нечиста, фальшива) нота для людини, яка володіє (високим, точним, прекрасним) музичним слухом. (За В.Сухомлинським).

Також пропонуємо використовувати, крім зазначених технологій, ігрове, інтерактивне навчання, технологію «Метод проектів».

Ігрове навчання базується на застосуванні гри – добре відомої, звичної та улюбленої форми діяльності людей будь-якого віку. У навчанні гра відрізняється наявністю чітко поставленої мети і відповідного їй педагогічного результату. Звернення до ігрових технологій у процесі професійної підготовки – явище виправдане і навіть закономірне, тому що гра – один з найбільш ефективних засобів активізації освітньої діяльності. Гра за своєю суттю мотиваційна, допомагає формуванню основних освітніх компетентностей завдяки їх глибокому особистісному усвідомленню учасниками, дозволяє надавати виховний вплив, захоплювати і переконувати. До ігрових технологій належать: дидактична гра, ділова гра. Дидактична гра – це така колективна, цілеспрямована освітня діяльність, у якій кожен учасник і команда в цілому об'єднані досягненням поставленої мети та орієнтовані на виграш. Прикладом використання дидактичних ігор на заняттях з формування стилістичних умінь може бути «Мовчанка». Інтерес викликають умови гри: після по-

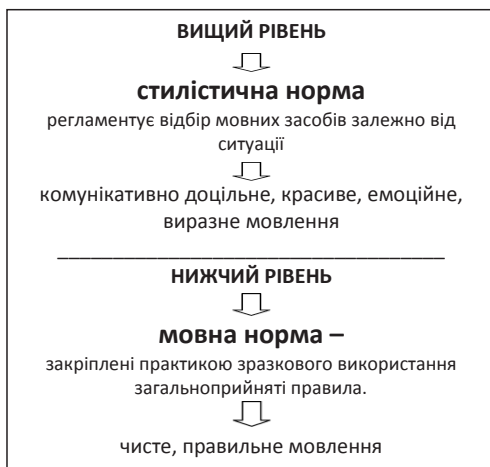

Рис. 1. Створення проблемної ситуації за допомогою опорної схеми «Мовна і стилістична норми»

яснення викладачем записаного на дошці завдання вправа виконується мовчки. Ніхто не має права говорити: ні викладач, ні студенти. Учасники команди виходять до дошки, виконують потрібну операцію, наприклад, добирають синоніми. Якщо учасник написав все правильно, група рук не піднімає. Студент передає крейду іншому члену команди (не можна лише передавати крейду одним і тим же). Якщо ж допущена помилка, викладач передає крейду на свій розсуд, зазвичай в іншу команду.

Відмінністю ділових ігор від дидактичних, у першу чергу, є чіткий розподіл ролей. Характерні ознаки ділової гри можна представити таким переліком: взаємодія учасників, що виконують ті чи інші ролі; наявність системи індивідуального чи групового оцінювання діяльності учасників гри; можлива опора на сценарій.

З метою формування професійної майстерності студентів педагогічного факультету пропонуємо завдання підготуватися до ділової гри з проблеми «Спілкування з дітьми» з позиції 1) лектора, ученого (лекція для студентів вишу), 2) керівника практики (настановча конференція студентів-практикантів), 3) провідного методиста (бесіда з учителями на методоб'єднанні), 4) психолога-консультанта (індивідуальна консультація батьків), 5) класного керівника (бесіда на батьківських зборах) на вибір.

Інтерактивне навчання (від англ. interaction – взаємодія), навчання, «побудоване на взаємодії студента з навчальним оточенням, навчальним середовищем, що служить простором для засвоюваного досвіду. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що освітній процес організований таким чином, що практично всі студенти виявляються залученими в процес пізнання, вони мають можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають. Спільна діяльність студентів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожний вносить свій особливий індивідуальний внесок, йде обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Причому, відбувається це в атмосфері доброзичливості і взаємної підтримки, що дозволяє не тільки отримувати нові знання, але й розвиває саму пізнавальну діяльність» [14, с. 8], здобутий результат переводить на рівень компетентності.

Інтерактивна діяльність на заняттях зі стилістики передбачає організацію і розвиток діалогового спілкування, яке веде до взаєморозуміння, взаємодії, до спільного вирішення загальних, але значимих для кожного учасника завдань. Прикладом використання інтерактивної технології на

занятті буде «Інтелектуальний футбол». Група розподіляється на дві команди, у кожній команді визначаються воротар, захисники та нападники (пропорційно, у залежності від кількості учасників команди). Потім члени команди отримують мовний матеріал для стилістичного аналізу (тексти різних стилів). Після цієї підготовчої роботи розпочинається безпосередньо «футбол». Нападники першої команди називають стильові риси та особливості аналізованого тексту (кожний по одній характеристиці), а захисники другої команди повинні здогадатися, про який стиль мовлення йдеться мова, якщо вони не дають правильну відповідь, свою здогадку озвучує воротар. Якщо і він помиляється, то цій команді зараховується «гол». Потім нападають «футболісти» другої команди. Викладач слідкує за коректністю сформульованих характеристик та послідовністю ходів усіх членів команд. Ефективність цієї інтерактивної технології пов'язана з можливістю розподілу ролей між членами команди відповідно до особистісних якостей кожного учасника.

В основі технології «**Метод проєктів**» покладено послідовність дій студентів з метою досягнення певної мети – розв'язання поставленої проблеми та оформленої у вигляді деякого готового продукту. Головна мета «Методу проєктів» полягає у наданні студентам можливості самостійного набуття знань і компетентностей у процесі вирішення практичних завдань. Метою «Методу проєктів» є розвиток пізнавально-пошукових здібностей студентів, умінь самостійно планувати стадії вирішення проблеми для досягнення результату, орієнтуватися в просторі інформації, розвиток критичного і творчого мислення студента. Цією технологією передбачено сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, креативних за своєю суттю. Викладачу у рамках проєкту відводиться роль розробника, координатора, експерта, консультанта. Проєкти можуть бути індивідуальними і груповими, локальними і дистанційними. Слід пояснити, чому «Метод проєктів» відноситься до освітніх технологій: за всіма характеристиками (система функціонування всіх компонентів освітнього процесу, побудована на науковій основі, запрограмована в часі і в просторі, і призводить до намічених результатів) це педагогічне явище відповідає визначеному поняттю. Авторитетний дослідник педагогічних технологій Р.К. Селевко зауважує, що: «Зустрічається також застосування термінів-ярликів, не зовсім науково коректне, усталене за деякими

технологіями (колективний спосіб навчання, метод Шаталова, система Палтишева, вальдорфська педагогіка та ін). На жаль, уникнути термінологічних неточностей, що ускладнюють розуміння, не завжди вдається (переклад наш – *І.Нагрібельна та ін.*) [18, с. 15–16]».

Проекти, призначені для поглибленого вивчення мови та формування стилістичних умінь, мають як загальні для всіх проектів риси, так і відмінні особливості, серед яких визначаємо:

- використання відповідного стилю мовлення в ситуаціях, максимально наближених до умов реального спілкування;
- акцент на самостійній роботі студентів (індивідуальної та групової);
- вибір теми, що викликає інтерес у студентів і безпосередньо пов'язаний з умовами, в яких виконується проект (для студентів може бути цікавою розробка проекту з теми «Генерація «Пепсі» (сленг та варваризми в мовленні сучасної молоді), створення путівника по історичним місцям рідного міста, підготовка та проведення лінгвістичного свята для студентів («Вишиванка як оберіг українського народу»);
- відбір мовного матеріалу, видів завдань і послідовності роботи у відповідності до теми та мети проекту;
- візуальне представлення результату.

Отже, під системою навчання стилістики слід розуміти єдиний процес, спрямований на оволодіння опорними знаннями, уміннями й навичками, що характеризується взаємопов'язаністю і взаємообумовленістю складових його компонентів. Реалізація цієї системи підпорядкована принципу наступності і перспективності, що є провідним у навчанні стилістики. Він поєднує всі важливі ланки загальної середньої і вищої освіти, в якій розвиваються та удосконалюються стилістичні компетентності, що стають міцною опорою для подальшого використання у професійній діяльності.

6. Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Аналіз проблеми формування стилістичної компетентності фахівця засвідчив актуальність і перспективність порушеного наукового аспекта.

З'ясовано, що формування стилістичної компетентності є важливом складником професійної компетентності педагога. Однією із ефективних форм, яка відповідає трендам сучасної освіти щодо формування фахової

компетентності, є самостійна робота. У процесі набуття стилістичної компетентності доцільною є самоосвіта фахівця. Вона ґрунтується на особистісних якостях (самостійність, цілеспрямованість тощо) та широких можливостях доступу до альтернативних джерел інформації.

Визначено роль педагогічних технологій, які сприяють набуттю стилістичної компетентності. Проаналізовано різні види стилістичних вправ, що підсилюють навчальний потенціал освітнього процесу та підготовку сучасного фахівця. **Перспективи подальшого дослідження** вбачаємо у розробленні системи вправ і завдань, спрямованих на формування стилістичної компетентності майбутніх учителів.

Список літератури:

1. Біляєв О.М. Культура мовлення вчителя-словесника / О.М. Біляєв // Дивослово. – 1995. – № 1. – С. 37–44.
2. Буряк В.К. Самостійна робота з книгою / В.К. Буряк. – К. : Радянська школа, 1990. – 45 с.
3. Капинос В.И. Стилистика. В кн.: Методика развития речи на уроках русского языка: Пособие для учителей / Под ред. Т.А. Ладыженской. – М. : Просвещение, 1980. – С. 39–64.
4. Князян М.О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутнього педагога: структура, функції, засоби активізації : Навч. посібник / Маріанна Олексіївна Князян. – Ізмаїл : Сміл, 2006. – 136 с.
5. Кучеренко І.А. Формування стилістичної компетентності старшокласників // І.А. Кучеренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2006/2006_23.pdf
6. Малихін О.В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних закладів: теоретико-методологічний аспект: [монографія] / Олександр Володимирович Малихін. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. 307 с.
7. Мельничайко В.Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови / В.Я. Мельничайко. Посібник для вчителів. – К.: Рад. шк., 1986. – 168 с.
8. Мельничук Ю.Ю. Роль стилістичних умінь у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів / Ю.Ю. Мельничук // Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2013. – Вип. 64. – С. 109–113.
9. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / За ред. М.І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2004.
10. Нагрибельна І.А. Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови: [монографія] / І.А. Нагрибельна. – Херсон, 2016. – 348 с.
11. Нагрибельна І.А., Мельничук Ю.Ю., Сугейко Л.Г. Самостійна робота студентів під час вивчення методик української та російської мов: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта». – Херсон : ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2014. – 292 с.

12. Пентилюк М.І. Робота із стилістики в 8-9 класах: Посібник для вчителя. – К. : Рад. шк., 1989. – 112 с.
13. Пентилюк М.І. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М.І. Пентилюк. – Київ : Ленвіт, 2015. – 320 с.
14. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / О.І.Пометун, Л.В.Пироженко / за ред. О.І. Пометун. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
15. Попович А. С. Практичні аспекти реалізації принципу історизму на заняттях зі стилістики у вищій школі // зб. наук. праць Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини (педагогічні науки) / гол. ред.: М.Т. Мартинюк. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 150–159.
16. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учебное пособие / Г.К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
17. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. / Г.К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»). – Т. 1. – 2006. – 816 с.
18. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. / Г.К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»). – Т. 2. – 2006. – 816 с.
19. Сугейко Л.Г. Наступність і перспективність формування стилістичних умінь в учнів початкових та 5 класів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед.наук. – Одеса, 2001. – 225 с.
20. Чижова Т.И. Основы методики обучения стилистике в средней школе. – М. : Просвещение, 1987. – 176 с.

References:

1. Biljajev O.M. (1995). Kuljtura movlennja vchytelja-slovesnyka [Speech culture of the language teacher]. *Dyvoslovo*, no. 1, pp. 37–44.
2. Burjak V.K. (1990). *Samostijna robota z knyghoju* [Self-dependent work with the book]. Kyiv: Radjansjka shkola. (in Ukrainian)
3. Kapynos V.Y. (1980). Stylystyka [Stylistics]. *Metodyka razvytyja rechy na urokakh russkogho jazyka* [Methods of speech development in the Russian language lessons]. Moscow: Prosveshhenye, pp. 39–64.
4. Knjazjan M.O. (2006). *Samostijno-doslidnyjka dijalnijstij majbutnjogho pedagogha: struktura, funkciji, zasoby aktyvizaciji* [Independent research activity of the future teacher: structure, functions, means of activation]. Izmajil: Smil. (in Ukrainian)
5. Kucherenko I.A. (2019). *Formuvannja stylistychnoji kompetentnosti starshoklasnykiv* [Forming of the stylistic competence of higher school students]. Retrieved from: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2006/2006_23.pdf (accessed 28.02.2020).
6. Malykhin O.V. (2009). *Orghanizacija samostijnoji navchaljnoji dijalnosti studentiv vyshhykh pedagoghichnykh zakladiv: teoretyko-metodologhichnyj aspekt* [Organization of independent educational activity of students of higher pedagogical institutions: theoretical and methodological aspect]. Kryvyj Righ: Vydavnychyj dim. (in Ukrainian)

7. Meljnychajko V.Ja. (1986). *Linghvistyka tekstu v shkilnomu kursu ukrajinsjkoji movy* [Text Linguistics in the Ukrainian Language School Course]. Kyiv: Radjansjka shkola. (in Ukrainian)

8. Meljnychuk Ju.Ju. (2013). Rolj stylistychnykh uminj u formuvanni komunikatyvnoji kompetentnosti molodshykh shkoljariv [The role of stylistic skills in forming the stylistic competence of primary school pupils]. *Pedagogic Sciences*, vol. 64, pp. 109–113.

9. Pentyljuk M.I. (2004). *Metodyka navchannja ukrajinsjkoji movy v serednikh navchalnykh zakladakh* [Methods of teaching Ukrainian in secondary schools]. Kyiv: Lenvit. (in Ukrainian)

10. Naghrybeljna I.A. (2016). *Samostijna robota v systemi pidghotovky majbutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do navchannja ukrajinsjkoji movy* [Independent work in the system of preparing of future primary school teachers for learning Ukrainian language]. Kherson. (in Ukrainian)

11. Pentyljuk M.I. (1989). *Robota iz stylistyky v 8–9 klasakh* [Stylistic work in 8-9 grades]. Kyiv: Radjansjka shkola. (in Ukrainian)

12. Pometun O.I., Pyrozhenko L.V. (2004). *Suchasnyj urok. Interaktyvni tekhnologhiji navchannja* [Modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv: A.S.K. (in Ukrainian)

13. Popovych A.S. (2017). *Praktychni aspekty realizaciji pryncypu istoryzmu na zanjattjakh zi stylistyky u vyshnij shkoli* [Practical aspects of the implementation of the principle of historicism in the teaching of stylistics in high school]. *Zbirnyk nauovih pracj Umanskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu im. Pavla Tychyny (pedagoghichni nauky)*, vol. 2, ch. 2, pp. 150–159.

14. Naghrybeljna I.A., Sughejko L.Gh., Meljnychuk Ju.Ju. (2014). *Samostijna robota studentiv pid chas vvychennja metodyk ukrajinsjkoji ta rosijjskoji mov* [Independent work of students during the study of methods teaching of Ukrainian and Russian languages]. Kherson: TOV «VKF «STAR» LTD». (in Ukrainian)

15. Selevko Gh.K. (1998). *Sovremennye obrazovatelnye tekhnologhyy* [Modern educational technologies]. Moscow: Narodnoe obrazovanye. (in Russian)

16. Selevko Gh.K. (2006). *Encyklopedyja obrazovatelnykh tekhnologhij* [Encyclopedia of Educational Technology], ch. 1, Moscow: NYY shkolnykh tekhnologhij. (in Russian)

17. Selevko Gh.K. (2006). *Encyklopedyja obrazovatelnykh tekhnologhij* [Encyclopedia of Educational Technology], ch.2, Moscow: NYY shkolnykh tekhnologhij. (in Russian)

18. Pentyljuk M.I. (2015). *Slovnyk-dovidnyk z ukrajinsjkoji linghvodydaktyky* [Dictionary of Ukrainian lingvodidactic]. Kyiv: Lenvit. (in Ukrainian)

19. Sughejko L.Gh. (2001). *Nastupnistj i perspektyvnistj formuvannja stylistychnykh uminj v uchniv pochatkovykh ta 5 klasiv zaghaljnoosvitnjoji shkoly* [Continuity and Perspective of Stylistic Skills Forming of Primary and 5th Grade Pupils] (PhD Thesis), Odesa.

20. Chyzhova T.Y. (1987). *Osnovy metodyky obuchenja stylystyke v srednej shkole* [Basics of teaching stylistics in high school]. Moscow: Prosveshhenye. (in Russian)